

PHAR

FILANTROPIE ADVIES EN ONDERZOEK

Vermogensfondsen: Visie en Vooruitzichten

Januari 2020

Achtergrond

Het door ECSP uitgevoerde onderzoek "Filantropische Fondsen in Kaart" was bedoeld als een eerste onderzoek van een reeks. Het toevoegen van een meer kwalitatief inzicht in filantropische fondsen in Nederland aan het geschetste kwantitatieve beeld was daarbij een logische tweede stap.

Na sluiting van het ECSP is de uitvoering van deze onderzoeksagenda stil komen te liggen. PhAR heeft het initiatief genomen om de volgende stap alsnog uit te voeren¹, in de hoop hiermee zowel individuele fondsen als het collectief van Nederlandse fondsen van inzicht en inspiratie te voorzien.

Vraagstelling

Geïnspireerd op Amerikaans (The Future of Foundation Philanthropy, 2016) en Duits (Shape the Future, 2014) onderzoek zijn ook Nederlandse fondsen bevestigd op de rol die zij voor zich zien weggelegd en ontwikkelingen en prioriteiten die zij zien en hebben.

Aanpak en steekproef

Tussen september 2018 en april 2019 werden gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers (directie of bestuur) van 30 Nederlandse vermogensfondsen. Het ging om semi-gestructureerde interviews (gesprekspuntenlijst in bijlage).

Gezien het relatief beperkte aantal fondsen kan niet gesproken worden van een representatieve steekproef, maar door de verscheidenheid van ondervraagde fondsen wordt wel een beeld gegeven van de visie en vooruitzichten van een bredere groep fondsen:

- Gesproken werd met 21 directeuren/ directieleden en met 9 bestuursleden van fondsen (zuiver, familie en hybride). Gemiddeld waren zij sinds ca. 9,5 actief in hun huidige functie. 23 Van de ondervraagden hadden een bezoldigde functie, de overige 7 zetten zich onbezoldigd in.
- Het jaarlijkse geefbudget van de fondsen in de steekproef bedroeg ca. € 7,5 mio, wat boven het gemiddelde ligt gevonden in de ECSP-studie naar vermogensfondsen. Naar bestedingsbudget is de steekproef als volgt samengesteld:
 - 3 fondsen <= € 100K
 - 4 fondsen €101K – 500K
 - 3 fondsen €501K – 1 mio
 - 9 fondsen >€1-5 mio
 - 4 fondsen >€5 -10 mio
 - 7 fondsen >€10 – 35 mio

¹ Met veel dank aan KSBW voor de financiële ondersteuning hierbij.

- Bij 14 van de ondervraagde fondsen was actief familie betrokken, bij 16 niet. De meeste ondervraagde fondsen (15) werken nationaal, 11 van hen werken (vooral) internationaal en 4 ondersteunen uitsluitend lokale/ regionale projecten
- Het type projecten/ organisaties dat ondersteund wordt, dekt het gehele spectrum af. Van kunst & cultuur tot talentontwikkeling tot gezondheid, natuur, educatie en armoede. En gericht op ouderen, kinderen, kwetsbare personen en gezinnen en de allerarmsten. De helft van de ondervraagde fondsen hebben daarbij een specifiek(e) onderwerp/doelgroep als focus, andere richten zich breed op verschillende onderwerpen en doelgroepen.

Uitkomsten

Uit de antwoorden op de vragen vanuit de gesprekspuntenlijst komt een beeld naar voren van de visie en vooruitzichten zoals directie en bestuurders van vermogensfondsen die verwoorden. Hoe zien zij de rol van fondsen in het oplossen van maatschappelijke problemen? Welke positie nemen zij in in het maatschappelijk veld, bijvoorbeeld ten opzichte van de overheid? Hoe beoordelen zij zelf de (potentiele) bijdrage van fondsen? Op welke vlakken zien zij mogelijkheden tot vergroting van hun impact en waar liggen de prioriteiten?

Hieronder worden eerst de directe uitkomsten van het onderzoek weergegeven. Om een indruk te geven van de relatieve sterkte van bepaalde uitkomsten, zijn de aantallen per antwoordcategorie weergegeven. Gezien het kwalitatieve karakter van dit onderzoek dienen deze nadrukkelijk gezien te worden als indicatief.

De ondervraagde fondsen zien hun rol, relatie met de overheid en andere partijen op verschillende manieren:

- Veel fondsen (21) ziet hun rol als faciliterend, een minderheid (8) neemt een meer sturende rol op zich door programmatisch te werken of expliciet een systemische verandering te willen bewerkstelligen.
- De relatie die fondsen zien met de overheid lopen sterk uiteen. Enerzijds zijn er fondsen (11) die niet of nauwelijks een relatie met de overheid ervaren. Anderzijds zijn er fondsen die hun rol aanvullend zien (6) op die van de overheid of de overheid zien als een partner om mee samen te werken (10) of projecten aan over te dragen (2).
- Samenwerking met andere fondsen wordt door een meerderheid (19) als positief ervaren. Een kleiner deel (6) fondsen opereert echter geheel solistisch. Andere samenwerkingsverbanden (met grantees of sector/probleembreed) worden beperkt (2 en 2) genoemd.

Hun positie in het maatschappelijk veld zien zij over het algemeen als onafhankelijk en weinig beïnvloed door de wereld om hen heen:

- De ondervraagde fondsen ervaren geen (9) of weinig externe belemmeringen (2: overheid). Interne belemmeringen worden echter in sommige gevallen wel ervaren,

zoals gebrek aan kennis (8), tijd (4), geld (7) of talent (1) dan wel een te beperkt lerend vermogen (1)

- Zij zien weinig uitdagingen op het vlak van de ondersteunde problematieken. Daar waar zij uitdagingen zien, worden vooral de algemene maatschappelijke ontwikkelingen (6) genoemd alsook een te lage kwaliteit van de uitvoerende organisaties (5)
- Ondanks berichtgeving en concept reguleringen verwachten veel fondsen (14) niet dat de context waarin zij opereren zal veranderen. Diegenen die wel veranderingen verwachten zien dat vooral in externe kritische geluiden (4) en regelgeving (3), waarbij ook een enkeling polarisatie in de samenleving (2) noemt of de noodzaak voor verjonging en diversiteit (2). Ongeveer de helft van de fondsen aan wie de vraag is gesteld, verwachten geen invloed op hun functioneren van externe factoren.
- Ook het belastingregime is voor veel fondsen (15) geen factor van invloed. Diegenen die het belastingregime wel als een factor zien, verwijzen vooral naar de ANBI-eisen (6) en het feit dat fondsen geen BTW kunnen terugvorderen (3)

De ondervraagden denken dat de bijdrage die het geheel aan fondsen levert aan het oplossen van maatschappelijke problemen vergroot zou kunnen worden:

- In het algemeen wordt de mogelijke bijdrage van fondsen aan belangrijke maatschappelijke problemen door de fondsen gezien als redelijk (gemiddelde score 3,2), waarbij de feitelijke bijdrage nu als beperkt (gemiddelde score 2,3) wordt beoordeeld. De relatief beperkte hoeveelheid middelen ten opzichte van overheidsmiddelen is hierbij een factor die regelmatig genoemd wordt.
- Om maximaal bij te dragen zouden fondsen redelijk (gemiddelde score 3,3) moeten veranderen, waarbij de inschatting is dat zij daartoe in iets beperktere mate bereid (gemiddelde score 2,4) dan in staat (gemiddelde score 3,0) zijn.
- Als belangrijke veranderingen om maximaal bij te dragen wordt het eigen functioneren genoemd (23), waarbij vooral gedacht wordt aan professionaliseren en meer zelfkritisch zijn en meer impactgericht werken. Verder zouden fondsen meer naar buiten gericht kunnen opereren (15) en meer kunnen samenwerken (12)
- Gevraagd naar operationele elementen die de impact/bijdrage van fondsen zouden kunnen vergroten, worden samenwerking tussen fondsen, vergroting van de effectiviteit van het bestuur en het proactief selecteren van initiatieven, systemisch werken en programmatisch werken als het meest impact verhogend gezien. Men lijkt weinig te verwachten van het beperken van de levensduur van fondsen, impact investing en missiegerelateerd investeren.
- Op het vlak van kennisuitwisseling wordt het meest verwacht van grotere transparantie rondom datgene wat goed of juist niet goed heeft gewerkt. Ook aandacht voor het eigen functioneren en uitwisseling van kennis daarover wordt gezien als impact verhogend.
- Bredere ondersteuning wordt gezien als een manier om de impact van de ondersteuning te vergroten. Daarbij wordt vooral gedacht aan het verlenen van meer langdurige algemene financiering, capacity building, steunen bij evaluaties en leren van uiteindelijk begunstigden en ondersteuning bij samenwerking met andere NGOs.

In hun operaties lijken de ondervraagde fondsen tamelijk intern gericht en traditioneel:

- De keuze voor de te ondersteunen problematiek is vaak (13) een voorstel van directeur/bureau aan het bestuur (al dan niet op basis van diepgaande analyse) of komt voort uit de wensen van de familie (8). Verder volgt de keuze natuurlijk uit de statuten (3) en fit met de focus / strategie van het fonds (6).
- Toekenningsbeslissingen worden meestal (18) genomen door bestuur (of MT) op voorstel van directeur/adviseur/programmamanager/bureau, al dan niet (6) in combinatie met een mandaat tot een bepaald bedrag (wat in relatie staat tot het totale donatiebudget). In sommige gevallen wordt de beslissing uitsluitend door het bestuur genomen (9), in ieder geval daar waar geen betaalde krachten actief zijn.
- De prioriteiten voor de komende jaren liggen voor fondsen vooral intern op het vlak van processen (27 – b.v. toekenningen, interne processen, eigen effectiviteit en bestuur) en strategisch werken (11) rondom het bepalen/herijken van strategie en het ontwikkelen van programma's. Ook evalueren en impact (8) en samenwerking (2) worden genoemd als prioriteiten.
- De kansen en bedreigingen die fondsen zien, sluiten aan bij het eerdere. Kansen worden vooral gezien in samenwerken (8), terwijl de (inconsistente) overheid als de grootste (12) bedreiging wordt gezien. Ook de lage rendementen worden daarbij genoemd (4).

Thema's

Vanuit de antwoorden op de verschillende vragen zijn een aantal thema's af te leiden die fondsen van belang achten om hun impact, hun bijdrage aan het oplossen van maatschappelijke problemen, te vergroten.

- Faciliterend versus sturend: Een meerderheid van de fondsen ziet haar (huidige?) rol als faciliterend, terwijl men wel een vergroting van de impact verwacht vanuit een meer proactieve, sturende aanpak (programmatisch en systemisch werken)
- Samenwerking tussen fondsen lijkt breed gezien te worden als een kans, een mogelijkheid om de impact te vergroten. Tegelijkertijd worden interne gerichtheid en beperkte samenwerking genoemd als benodigde veranderingen (en dus zaken die op dit moment onvoldoende gebeuren)
- Interne blik: fondsen lijken in zekere mate het idee te hebben in een vacuüm te opereren: zij ervaren nauwelijks externe beperkingen of externe druk, zien ook weinig kansen en bedreigingen en zijn (naar eigen mening) in te hoge mate op zichzelf gericht. Hun prioriteiten voor de komende jaren liggen vooral bij het optimaliseren van hun interne processen.
- Relatie met de overheid: Fondsen opereren in veel gevallen op onderwerpen waar ook de overheid actief is (onderwijs, zorg, cultuur, natuur, ...). En hoewel de ondersteuning door fondsen voor individuele initiatieven vaak cruciaal is, is het totaal vanuit fondsen beschikbare bedrag slechts een fractie van het overheidsbudget op deze onderwerpen. Grootschalige uitrol van particulier initiatief vereist dus

financiering vanuit de overheid, die tegelijkertijd vaak een inconsistent beleid voert. Daarnaast worden fondsen door een ander onderdeel van de overheid gereguleerd.

- Eigen effectiviteit: hoewel er veel aandacht is voor de impact van de ondersteunde initiatieven en organisaties, stellen fondsen zich ook vragen ten aanzien van hun eigen effectiviteit. Aspecten die hierbij vooral aan de orde lijken te komen, zijn strategievorming of -herijking, programmatisch (en evt. systemisch) werken, impactgericht werken, bestuurlijke en administratieve effectiviteit, kennisopbouw en -uitwisseling

Conclusie

De uitdaging is om de vragen rondom deze thema's uit te diepen en te beantwoorden. Om op die manier wellicht tot een agenda te komen voor fondsen om effectiever te opereren en samen te werken. En dus zowel individueel als collectief hun bijdrage aan het oplossen van maatschappelijke problemen te vergroten.

PHAR

FILANTROPIE ADVIES EN ONDERZOEK

Ann Gummels
Groningerstraat 9
3812 EG Amersfoort
m: +31 618 641 952

ann@philanthropy-advisory-research.org

Bijlage: Vragen- en gesprekspuntenlijst Vermogensfondsen – Visie en Vooruitzichten

- Welke rol ziet u voor uw fonds weggelegd in het oplossen van maatschappelijke problemen?
- Hoe maakt uw fonds keuzes voor te ondersteunen problematiek (inhoud en proces)
- Hoe neemt uw fonds financieringsbeslissingen (inhoud en proces)
- Hoe ziet u de rol van uw fonds in relatie tot de overheid?
- Hoe ziet u de samenwerking met andere partijen (bedrijven, uitvoeringsorganisaties, collegafondsen)

Hoe groot zou de bijdrage van fondsen kunnen zijn in het oplossen van belangrijke maatschappelijke problemen?	Geen	Beperkt	Redelijk	Significant	Weet niet
Hoe groot is de feitelijke bijdrage op dit moment	Geen	Beperkt	Redelijk	Significant	Weet niet
In welke mate zouden fondsen moeten veranderen om in de maatschappelijke behoeften te voorzien?	Niet	Beperkt	Redelijk	Sterk	Weet niet
In welke mate zijn fondsen bereid om deze veranderingen door te voeren?	Niet	Beperkt	Redelijk	Sterk	Weet niet
In welke mate zijn fondsen in staat om de noodzakelijke veranderingen door te voeren?	Niet	Beperkt	Redelijk	Sterk	Weet niet

- In welke zin / wat zouden fondsen moeten veranderen?
- Indien verschil tussen bereidheid en in staat: graag toelichting
- Welke belemmeringen ervaart uw fonds in het leveren van een maatschappelijke bijdrage? (noem de 3 grootste)
- Wat ziet u als grootste uitdagingen op het vlak van de door uw fonds gefinancierde onderwerpen?
- Wat zijn uw prioriteiten (intern en extern) voor de komende jaren en voor het komende jaar?
- Welke kansen en bedreigingen ziet u voor uw fonds en voor vermogensfondsen in het algemeen?
- Verwacht u dat de context waarin fondsen opereren in de komende jaren zal veranderen? (niet, enigszins, zeer, weet niet)
- Wat is de invloed van het belastingregime nu en hoe zou zich dat kunnen ontwikkelen?

- Welke van de volgende operationele elementen verwacht u dat de impact van uw fonds en fondsen in het algemeen in de komende jaren het meest kunnen verhogen (nummer in volgorde van belangrijkheid)?

	Samenwerking met andere fondsen
	Het beperken van de levensduur van fondsen
	Vergroten van de effectiviteit van het bestuur
	Inzetten van Impact Investing
	Inzetten van Missiegerelateerd Investeren
	Meer risico nemen
	Eigen interventies ontwikkelen
	Programmatisch werken
	Systemisch werken
	Pro-actief initiatieven selecteren
	Participatory grantmaking (kennis uit het veld gebruiken voor toekenningsbeslissingen)

- Welke van de volgende initiatieven om kennis en ervaring op te doen en uit te wisselen verwacht u dat de impact van uw fonds en fondsen in het algemeen in de komende jaren het meest kunnen verhogen (nummer in volgorde van belangrijkheid)?

	Meer aandacht voor het eigen functioneren
	Grotere transparantie over wat goed gewerkt heeft
	Grotere transparantie over wat niet gewerkt heeft
	Actief op zoek gaan naar kennis en ervaringen van grantees
	Actief op zoek gaan naar kennis en ervaringen van de uiteindelijk begunstigen

- Welke van de volgende initiatieven om non-profits breed te ondersteunen verwacht u dat de impact van uw fonds en fondsen in het algemeen in de komende jaren het meest kunnen verhogen (nummer in volgorde van belangrijkheid):

	Steunen in capacity building
	Steunen in het evalueren van hun prestaties
	Steunen in het leren van de uiteindelijk begunstigen
	Verlenen van meer langdurige algemene ondersteuning
	Ondersteuning in het samenwerken met andere non-profits
	Ondersteuning bij groei / opschalen
	Verstrekken van risico kapitaal
	Inzetten van een breder pallet aan financiële ondersteuning

- Welke van de volgende initiatieven om sector-breed te werken verwacht u dat de impact van uw fonds en van fondsen in het algemeen in de komende jaren het meest kunnen verhogen (nummer in volgorde van belangrijkheid):

	Samenwerking tussen fondsen en bedrijven
	Het uitdagen van bedrijven (om hun operaties aan te passen)
	Samenwerking tussen fondsen en (lokale, regionale of nationale) overheid

	Het uitdagen van overheden
	Het informeren en beïnvloeden van overheidsbeleid op basis van het werk van fondsen
	Gelijktijdige samenwerking met meerdere partijen (overheid, bedrijfsleven, andere fondsen, non-profits)

Admin / Steekproefvragen:

- Wat is uw rol bij het fonds?
- Hoe lang bent u al actief in die rol?
- Gaat het om een betaalde rol?
- Wat is het jaarlijks geefbudget van uw fonds? (<100K, 100-500K, 500K- 1 mio, 1 – 5 mio, 5-10 mio, >10 mio)
- Wat zijn de jaarlijkse kosten van uw fonds? (absoluut of als % van geefbudget)
- Hoeveel mensen zijn er werkzaam voor uw fonds?
- Hoeveel mensen zijn er op onbezoldigde basis betrokken?
- Uit hoeveel personen bestaat het bestuur?
- Is er familie actief betrokken bij uw fonds?
- Wat is de geografische focus van uw fonds?
- Wat is de thematische focus van uw fonds?
- Op welke doelgroep richt uw fonds zich?